

Ο τόπος μας

Γιάννης Δίκοι

Β' Λυκείου

Σπύρος Αντωνέλλος
Ε.Μ.Ε.

Το ποίημα:

- Ανήκει στη συλλογή "Ο τοίχος μέσα στον καθρέφτη" και είναι γραμμένο στις 13 Δεκεμβρίου 1967 στο Παρθένι της Λέρου, όπου είχε εξοριστεί ο ποιητής από τη δικτατορία του 1967.
- Είναι έργο της ποιητικής ωριμότητας του Γιάννη Ρίτσου και είναι χαρακτηριστική η αμηχανία του μπροστά στον εφιαλτικό παραλογισμό των όσων συμβαίνουν την περίοδο εκείνη.
- Χαρακτηρίζεται για τον νοσταλγικό του τόνο.
- Υμνείται η ομορφιά της απλής, φυσικής ζωής.
- Εκφράζεται η αγάπη για την Ελλάδα.
- Τονίζεται η συνύπαρξη παρελθόντος – παρόντος στη διαμόρφωση της ελληνικής φυσιογνωμίας.
- Είναι αποτέλεσμα παρατήρησης και στοχασμού του αφηγητή.
- Διακρίνεται για την παραστατικότητα των εικόνων.

Ο τόπος μας

Ανεβήκαμε πάνω στο λόφο να δούμε τον τόπο μας-
φτωχικά, μετρημένα χωράφια, πέτρες, λιόδεντρα.
Αμπέλια τραβάν κατά τη θάλασσα. Δίπλα στ' αλέτρι
καπνίζει μια μικρή φωτιά. Του παππούλη τα ρούχα
τα σιάξαμε σκιάχτρο για τις κάργιες. Οι μέρες μας
παίρνουν το δρόμο τους για λίγο ψωμί και μεγάλες λιακάδες.
Κάτω απ' τις λεύκες φέγγει ένα ψάθινο καπέλο.
Ο πετεινός στο φράχτη. Η αγελάδα στο κίτρινο.
Πώς έγινε και μ' ένα πέτρινο χέρι συγυρίσαμε
το σπίτι μας και τη ζωή μας; Πάνω στ' ανώφλια
είναι η καπνιά, χρόνο με το χρόνο, απ' τα κεριά του Πάσχα-
μικροί μαύροι σταυροί που χάραξαν οι πεθαμένοι
γυρίζοντας απ' την Ανάσταση. Πολύ αγαπιέται αυτός ο τόπος
με υπομονή και περηφάνεια. Κάθε νύχτα απ' το ξερό πηγάδι
βγαίνουν τ' αγάλματα προσεχτικά κι ανεβαίνουν στα δέντρα.

**Ανεβήκαμε πάνω στο λόφο να
δούμε τον τόπο μας-
φτωχικά, μετρημένα χωράφια,
πέτρες, λιόδεντρα.**

Βασική τεχνική:

- Από το εξωτερικό ερέθισμα στον εσωτερικό προβληματισμό
- Από την παρατήρηση στον στοχασμό

Ανεβήκαμε = Αφηγητής + Αναγνώστες = εμείς

Στόχος: να δούμε τον τόπο μας= να θυμηθούμε / να διαπιστώσουμε / να επαναπροσδιορίσουμε τη θέση μας στον χώρο.

Οπτικό πεδίο: χωράφια, πέτρες, λιόδεντρα = μετρημένα /φτωχικά

•Η στέρηση/ η ένδεια/ η λιτότητα του ελληνικού τοπίου καθορίζει και την ανθρώπινη γεωγραφία της Ελλάδας.

•Η Ελλάδα = ο τόπος μας

•Το ποίημα ξεκινά με μια καθαρά φωτογραφική αναπαράσταση του χώρου. Από την αρχή κιόλας ομολογείται ο στόχος της ανάβασης στον λόφο. Έγινε για να δούμε τον τόπο μας. Το ασύνδετο σχήμα ακολουθεί τη ματιά του αφηγητή και τη δική μας. Σχεδόν απνευστί καταγράφονται οι πρώτες παραστατικές εικόνες.

**Αμπέλια τραβάν
κατά τη θάλασσα.
Δίπλα στ' αλέτρι
καπνίζει μια μικρή
φωτιά.**

Η γραφή του ακολουθεί στοιχεία από τον **υπερρεαλισμό**.

Αμπέλια		Αλέτρι		Ο τόπος είναι ζωντανός, δεν αφέθηκε από τους ανθρώπους του. Το νερό και η φωτιά είναι ζωογόνες δυνάμεις.
-----	=	-----	=	
Θάλασσα		φωτιά		

Αμπέλια / τραβάνε

Φωτιά / καπνίζει

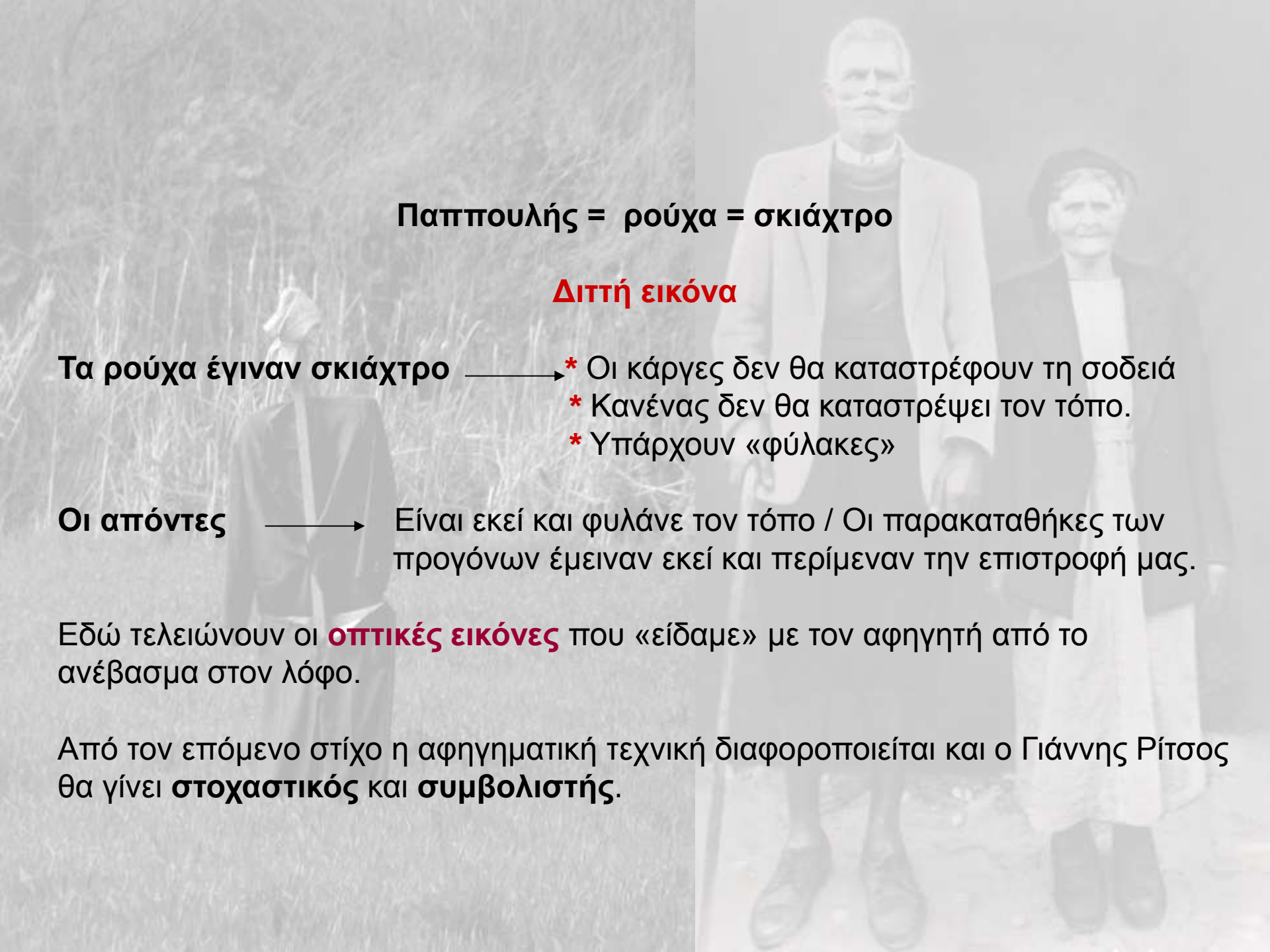
Τα ρήματα στον **ενεστώτα** ενισχυτικά της ύπαρξης **ζωής** στον τόπο. Όσοι έμειναν συνεχίζουν τη ζωή και τον αγώνα για την επιβίωση.

Εικόνες από την αγροτική ζωή

Του παππούλη τα ρούχα
τα σιάξαμε σκιάχτρο για τις
κάργιες.

Παππουλής = ρούχα = σκιάχτρο

Διπλή εικόνα

Τα ρούχα έγιναν σκιάχτρο —————→ *

- * Οι κάργες δεν θα καταστρέφουν τη σοδειά
- * Κανένας δεν θα καταστρέψει τον τόπο.
- * Υπάρχουν «φύλακες»

Οι απόντες —————→ Είναι εκεί και φυλάνε τον τόπο / Οι παρακαταθήκες των προγόνων έμειναν εκεί και περίμεναν την επιστροφή μας.

Εδώ τελειώνουν οι **οπτικές εικόνες** που «είδαμε» με τον αφηγητή από το ανέβασμα στον λόφο.

Από τον επόμενο στίχο η αφηγηματική τεχνική διαφοροποιείται και ο Γιάννης Ρίτσος θα γίνει **στοχαστικός** και **συμβολιστής**.

**Οι μέρες μας παίρνουν το δρόμο τους για λίγο
ψωμί και μεγάλες λιακάδες.**

Οι μέρες παίρνουν το δρόμο τους = - Η συνέχεια της ζωής

- Ο διαρκής αγώνας για επιβίωση

Ο «προσωποποιημένος» χρόνος ακολουθεί τη φυσική νομοτέλεια με ξεκάθαρες αναζητήσεις /στόχους:

Στόχος η αναζήτηση : - της **Λιακάδας** / της καλύτερης μέρας
/ της ειρηνικής ζωής
/της χαμένης απλότητας

- **λίγου ψωμιού** / των πόρων για επιβίωση =

Κάτω απ' τις λεύκες
φέγγει ένα ψάθινο
καπέλο.

Ο πετεινός στο φράχτη.
Η αγελάδα στο κίτρινο.

-Εικόνες γαλήνης και ειρηνικής ζωής
-Επιστροφή στην παρατήρηση

Ψάθινο καπέλο= ο ήλιος

Ο πετεινός = προαναγγέλλει:
*τη νέα μέρα
*τη νέα αρχή

Η αγελάδα στο κίτρινο (λιβάδι)=
βόσκει σε γόνιμο τόπο

Τα ζώα -οι μόνες έμβιες ενδείξεις
εδώ- επιβεβαιώνουν την αξία της
ειρηνικής ατμόσφαιρας.

Πώς έγινε
και μ' ένα πέτρινο χέρι
συγυρίσαμε
το σπίτι μας
και τη ζωή μας;

Επιστροφή στον στοχασμό

-Το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει απορία: *πώς χτίσαμε τα σπίτια και τις ζωές μας μ' ένα πέτρινο χέρι;*

Καρδιά από πέτρα / Χέρι από πέτρα: Ο συσχετισμός είναι εύλογος και καταλήγει στην ίδια σημειολογική αναφορά: χωρίς περίσκεψη.

Θλίψη του αφηγητή για το πόσο σκληρή έγινε η ζωή. Το *πέτρινο χέρι* που μεταμόρφωσε τη ζωή, συνειρμικά οδηγεί:

-Στον πόλεμο και στις επιπτώσεις του.

-Στην οδυνηρή περιπέτεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών του 1967.

-Στις αλλαγές που επέφερε στη ζωή μας η εμπορευματοποίηση και η τεχνολογία.

**Πάνω στ' ανώφλια
είναι η καπνιά, χρόνο με το χρόνο, απ' τα κεριά του
Πάσχα-
μικροί μαύροι σταυροί που χάραξαν οι πεθαμένοι
γυρίζοντας απ' την Ανάσταση.**

Η προηγούμενη αναφορά στα «σπίτια», στα λιτά ενδαιτήματα του λαού μας, βοηθά τον αφηγητή στην αναπόληση:

Μνήμες από πασχαλινά λαϊκά έθιμα με πολλούς μαύρους σταυρούς στα ανώφλια των κεντρικών εισόδων των σπιτιών. Καθένας από αυτούς αντιπροσωπεύει εκείνους που τους σχημάτισαν μετά την Ανάσταση του Χριστού επιστρέφοντας από την εκκλησία. Οι νεκροί είναι «παρόντες».

Μαύροι σταυροί / οι νεκροί που τους σχημάτισαν

Στόχος: Η ανάγκη του αφηγητή να θυμηθεί την ομορφιά της ζωής τα παλιότερα χρόνια με κύρια χαρακτηριστικά: την απλότητα /την ειρήνη /τη γαλήνη.

**Πολύ αγαπιέται αυτός ο τόπος
με υπομονή και περηφάνεια.**

Επαναφορά του στοχασμού:

Ο τόπος = αγαπιέται : Η χρονική επιλογή του ρήματος είναι και πάλι **ενεστώτας**, όπως όλα τα ρήματα του κειμένου εκτός από δύο: «Πώς έγινε..., χάραξαν οι πεθαμένοι».

«Όπλα» αυτής της ατέλειωτης αγάπης είναι οι δύο βασικές αρετές του λαού μας:
υπομονή / περηφάνια = αποδεδειγμένες στάσεις ζωής
στο ιστορικό παρελθόν

Στο Άξιον Εστί ο Οδ. Ελύτης χαρακτηρίζει τον τόπο μας:

Αυτός ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας

Μπορείτε να διακρίνετε τη νοηματική διαφορά ανάμεσα στους προσδιορισμούς που χρησιμοποιεί ο Οδ. Ελύτης για την Ελλάδα / το λαό της και στον τρόπο με τον οποίο ο Γιάννης Ρίτσος εκφράζεται για τον τόπο μας;

Κάθε νύχτα απ' το ξερό πηγάδι
βγαίνουν τ' αγάλματα προσεχτικά
κι ανεβαίνουν στα δέντρα.

Υπερρεαλιστική κατακλείδα:

Αγάλματα = προγονικές φιγούρες

Στον **Οδ. Ελύτη**, *Ύπνος των Γενναίων*, οι πρόγονοι είναι «χωρικοί του απέραντου γαλάζιου», κάτοικοι τ' ουρανού.

Στο **Γ. Σεφέρη**, τα αγάλματα, εκπροσωπούν τον αλλοτριωμένο άνθρωπο από το ιστορικό του παρελθόν.

Στον **Άγγελο Σικελιανό**, *Ιερά Οδός*, τα αγάλματα είναι οι φυλακές των ψυχών.

ΕΔΩ: Ζουν σε ξερά πηγάδια / ζωντανεύουν τις νύχτες / ανεβαίνουν στα δέντρα = υπερρεαλιστική εικόνα (πραγματικό και ονειρικό στοιχείο συνυπάρχουν):

- Σύνδεση του ιστορικού παρελθόντος με το παρόν του Ελληνισμού
- Αδιάσπαστη ενότητα

Προτεινόμενες Εργασίες – Θέματα για συζήτηση

1. Με βάση όσα συζητήθηκαν κατά την επεξεργασία του κειμένου και με οδηγό σας το ίδιο το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου, να μεταφέρετε σε πεζό καθαρά λόγο το περιεχόμενό του γράφοντας ένα μικρό διήγημα. Μπορείτε να το εμπλουτίσετε με δικά σας στοιχεία τα οποία εμπνευστήκατε από το ποίημα αυτό.

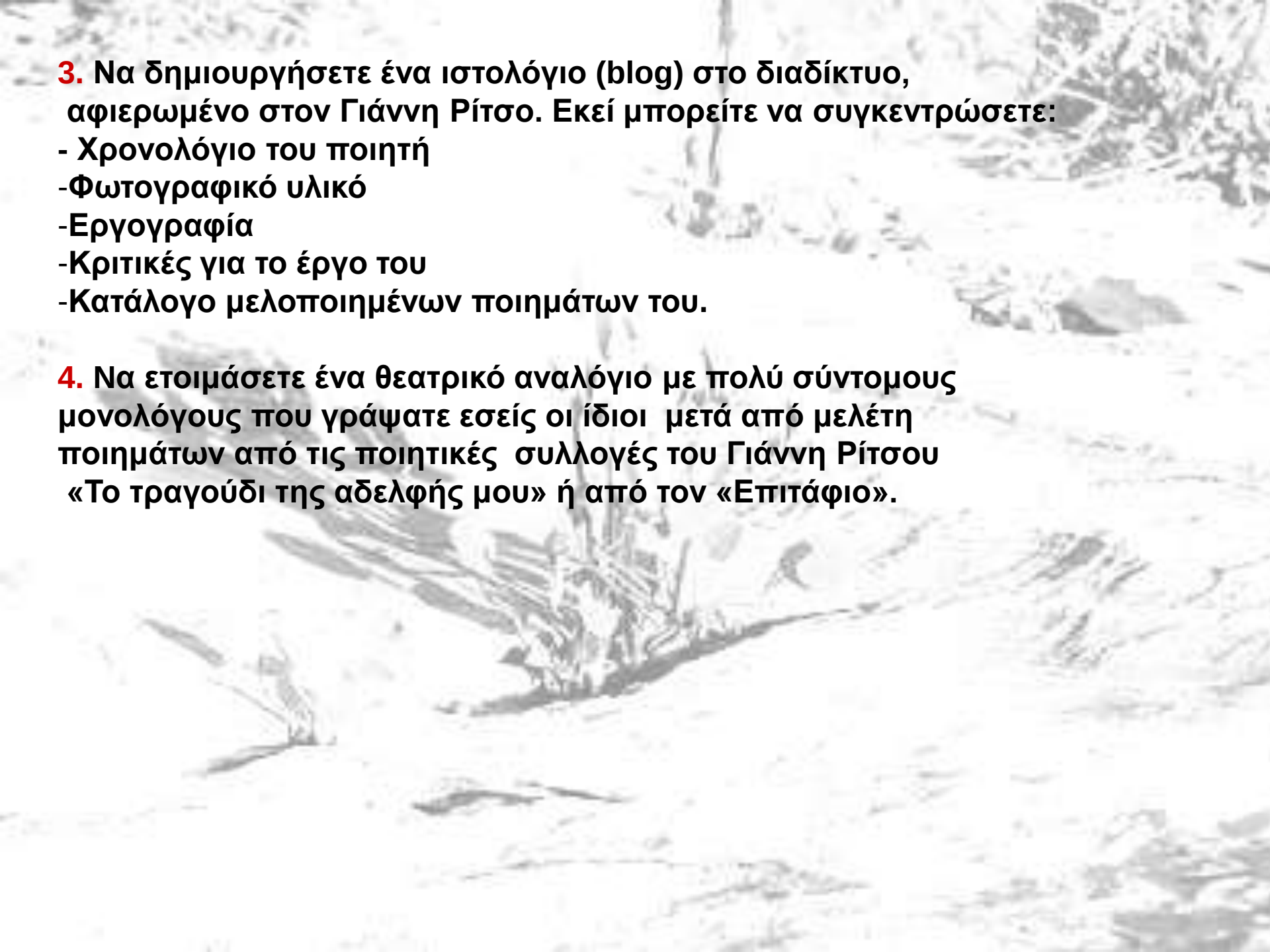
1. Να συγκρίνετε το ποίημα αυτό με το απόσπασμα Ι', από το «Μυθιστόρημα» του Γ. Σεφέρη.

Ο τόπος μας είναι κλειστός, όλο βουνά
που έχουν σκεπή το χαμηλό ουρανό μέρα και νύχτα.
Δεν έχουμε ποτάμια δεν έχουμε πηγάδια δεν έχουμε πηγές,
μονάχα λίγες στέρνες, άδειες κι αυτές, που ηχούν και πού
τις προσκυνούμε.

Ήχος στεκάμενος κούφιος, ίδιος με τη μοναξιά μας
ίδιος με την αγάπη μας, ίδιος με τα σώματά μας.
Μας φαίνεται παράξενο που κάποτε μπορέσαμε να χτίσουμε
τα σπίτια τα καλύβια και τις στάνες μας.

Κι οι γάμοι μας, τα δροσερά στεφάνια και τα δάχτυλα
γίνονται αινίγματα ανεξήγητα για την ψυχή μας.
Πώς γεννήθηκαν πώς δυναμώσανε τα παιδιά μας;

Ο τόπος μας είναι κλειστός. Τον κλείνουν
οι δυο μαύρες Συμπληγάδες. Στα λιμάνια
την Κυριακή σαν κατεβούμε ν' ανασάνουμε
βλέπουμε να φωτίζονται στο ηλιόγερμα
σπασμένα ξύλα από ταξίδια που δεν τέλειωσαν
σώματα που δεν ξέρουν πια πώς ν' αγαπήσουν.

3. Να δημιουργήσετε ένα ιστολόγιο (blog) στο διαδίκτυο, αφιερωμένο στον Γιάννη Ρίτσο. Εκεί μπορείτε να συγκεντρώσετε:

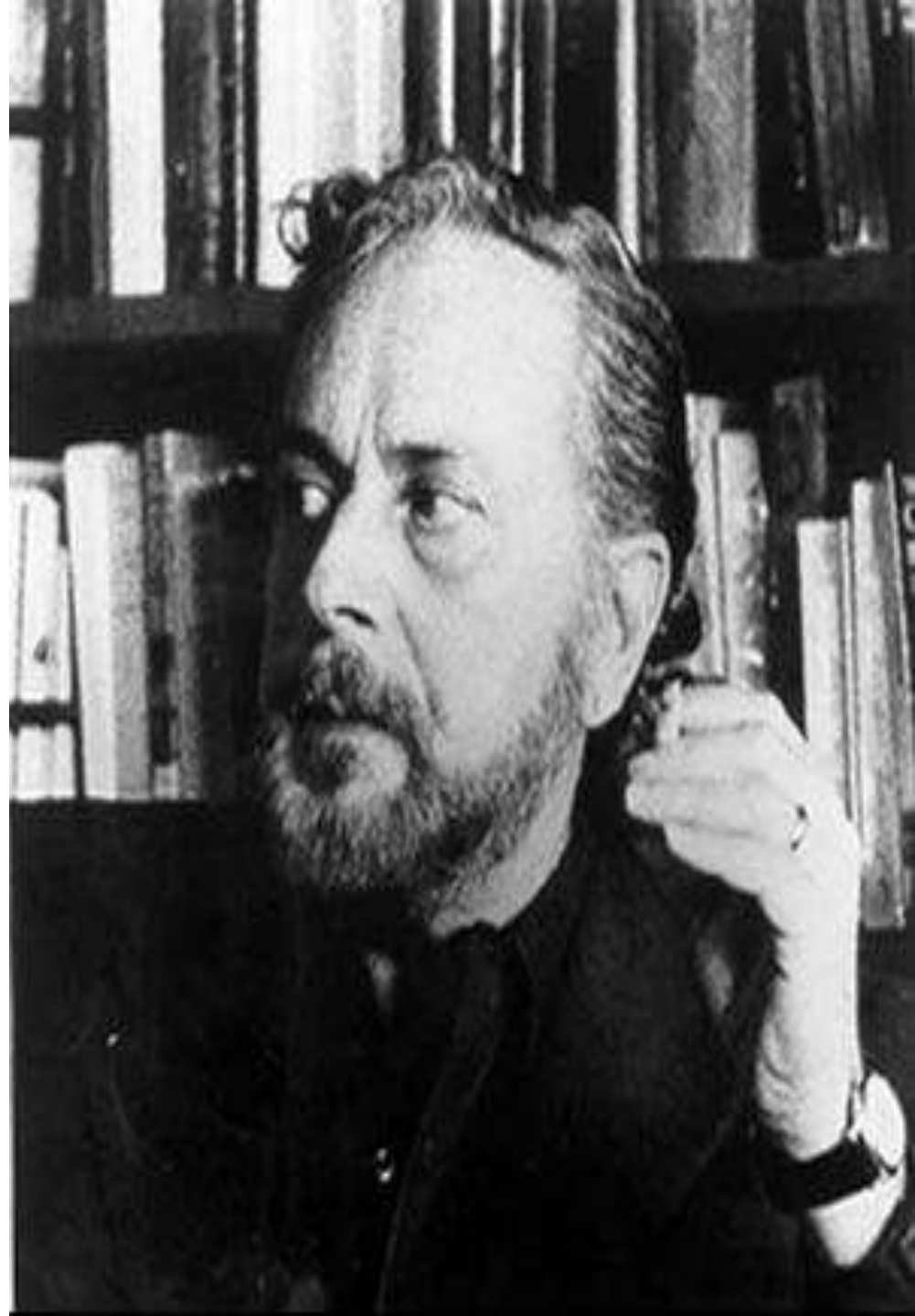
- Χρονολόγιο του ποιητή
- Φωτογραφικό υλικό
- Εργογραφία
- Κριτικές για το έργο του
- Κατάλογο μελοποιημένων ποιημάτων του.

4. Να ετοιμάσετε ένα θεατρικό αναλόγιο με πολύ σύντομους μονολόγους που γράψατε εσείς οι ίδιοι μετά από μελέτη ποιημάτων από τις ποιητικές συλλογές του Γιάννη Ρίτσου «Το τραγούδι της αδελφής μου» ή από τον «Επιτάφιο».

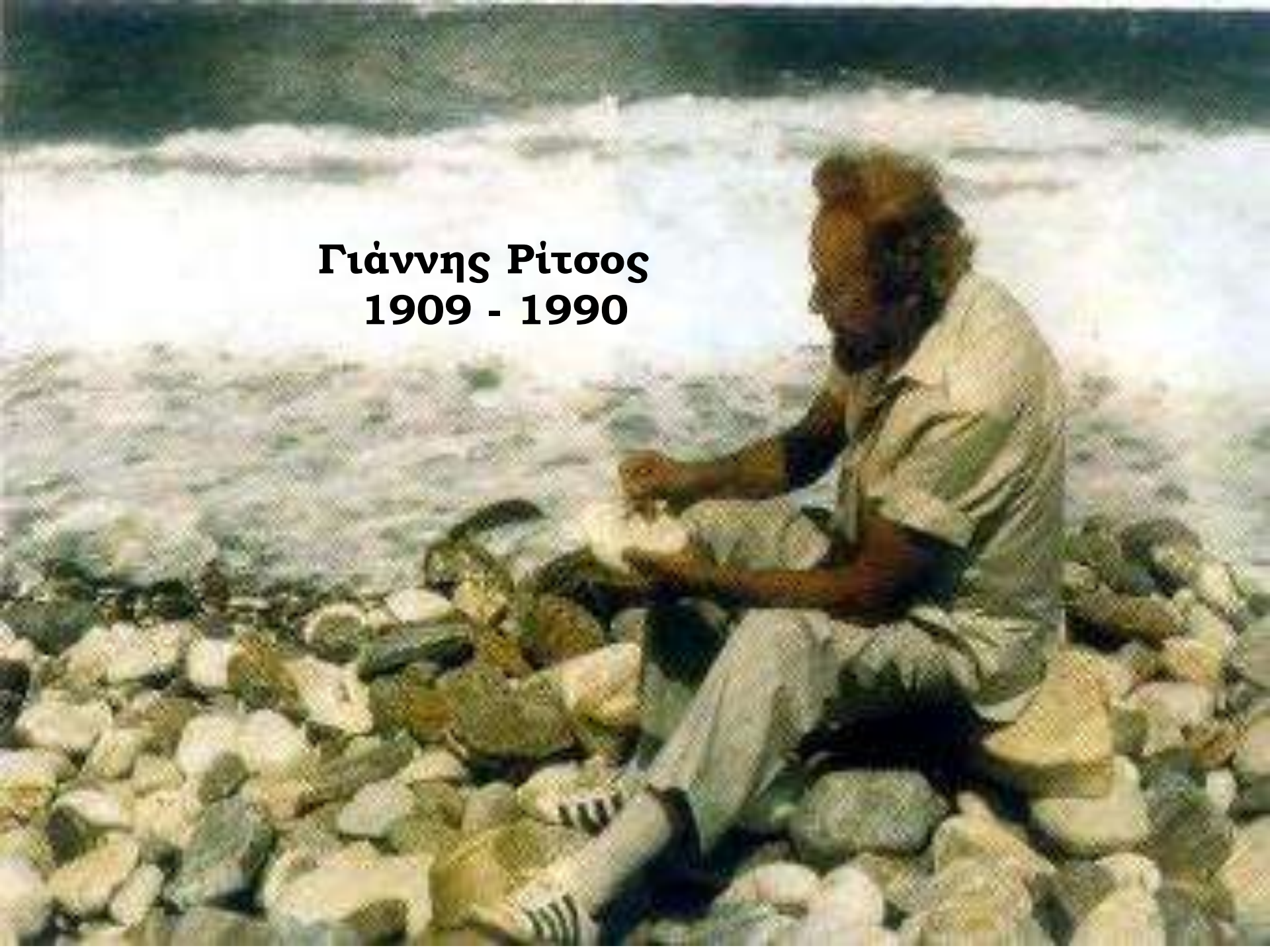
Γιάννης Ρίτσος - Στοιχεία Ταυτότητας

- Χρονολογία της γέννησής μου πιθανόν το 903 π.Χ. - εξίσου πιθανόν το 903 μ.Χ. Εσπούδασα ιστορία του παρελθόντος και του μέλλοντος στη σύγχρονη Σχολή του Αγώνα. Επάγγελμά μου: λόγια και λόγια, - τι νά 'κανα; Ρακοσυλλέκτη με είπαν. Και τώντι. Σύναξα ένα σωρό φτερά στρουθοκαμήλου απ' τα καπέλα της υπόγειας Κόρης, κουμπιά από χλαίνες στρατιωτών, ένα κράνος, δυο φθαρμένα σαντάλια, μάζεψα ακόμη δυο σπιρτόκουτα και την καπνοσακούλα του Μεγάλου Τυφλού. Στο Ληξιαρχείο, τα τελευταία χρόνια, μού δωσαν την πλέον απίθανη χρονολογία της γέννησής μου: 1909. Βολεύτηκα μ' αυτήν, και μένω. Τέλος, το 3909 κάθισα στο σκαμνί μου να καπνίσω ένα τσιγάρο. Τότε κατάφτασαν οι κόλακες· με προσκυνούσαν· μου περνούσαν στα δάχτυλα λαμπρά δαχτυλίδια. Οι ανίδεοι δεν ξέραν πως τά 'χα φτιάξει εγώ με τ' άδεια τους φυσίγγια που 'χαν μείνει στους λόφους. Γι' αυτό ακριβώς, για την ωραία τους άγνοια, τους αντάμειψα πλούσια με αληθινά πετράδια και διπλάσιες κολακείες. Πάντως το μόνο σίγουρο: τόπος της γέννησής μου: η Άκρα Μινώα

(από τη *Μονοβασία*, Κέδρος, Αθήνα 1982)

Γιάννης Ρίτσος
1909 - 1990

1909: Γέννηση του ποιητή (πρωτομαγιά – σημαντική ημέρα για τους αγώνες της εργατικής τάξης) στη Μονεμβασιά. Ο πατέρας του Ελευθέριος ήταν μεγαλοκτηματίας, η μητέρα του Ελευθερία ήταν από αρχοντική οικογένεια του Γυθείου. Έχουν ήδη τρία παιδιά, τον Δημήτρη, τη Νίνα και τη Λούλα.

X

P

1921: Μετά το δημοτικό και το Σχολαρχείο εγγράφεται στο Γυμνάσιο Γυθείου όπου φοιτά ως το 1925. Πεθαίνει ο αδερφός του από φυματίωση και μετά τρεις μήνες η μητέρα του από την ίδια αρρώστια.

O

N

1924: Δημοσιεύονται ποιήματά του στη «Διάπλαση των Παίδων».

O

1925: Η οικογένειά του καταστρέφεται οικονομικά από το χαρτοπαικτικό πάθος του πατέρα του ο ίδιος με την αδερφή του Λούλα έρχεται στην Αθήνα για να εργαστεί στην Εθνική Τράπεζα σαν γραφέας.

A

O

1926: Ο Γιάννης Ρίτσος προσβάλλεται από φυματίωση, ενώ ο πατέρας του έχει χρεοκοπήσει οικονομικά και ψυχικά ασθενής κλείνεται στο ψυχιατρείο του Δαφνίου, «Ό,τι αγάπησα μου το πήρε ο θάνατος και η τρέλα». Εγγράφεται στη νομική σχολή, αλλά δεν φοιτά.

T

I

O

1927-29: Εισάγεται στο νοσοκομείο «Σωτηρία», όπου νοσηλεύεται για τρία χρόνια. Εκεί γνωρίζεται με μαρξιστές και διανοούμενους της εποχής καθώς και με τη Μαρία Πολυδούρη.

ΑΡΧΙΟ ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΙ ΗΡΩΣ ΣΓΟΥΡΑΚΗ

Στο σπίτι του στην Αθήνα, το 1984.

1930: Μεταφέρεται διαδοχικά σε σανατόρια στην περιοχή των Χανίων. Διαμαρτύρεται δημόσια για τις άθλιες συνθήκες του ασύλου φυματικών Καψαλώνας στην Κρήτη. Εισακούεται από τους αρμόδιους.

1931-34: Για βιοποριστικούς λόγους στρέφεται στο εμπορικό θέατρο και συμμετέχει σε παραστάσεις ως ηθοποιός, χορευτής και σκηνοθέτης. Το 1934 προσλαμβάνεται διορθωτής στον εκδοτικό οίκο «Γκοβόστη». Δοκιμάζεται από τη φτώχεια. Εκδίδεται το πρώτο βιβλίο ποιημάτων του με τον τίτλο «Τρακτέρ». Αρχίζει να συνεργάζεται με το «Ριζοσπάστη» και γίνεται μέλος του ΚΚΕ.

1935: Κυκλοφορεί το δεύτερο βιβλίο του «Πυραμίδες».

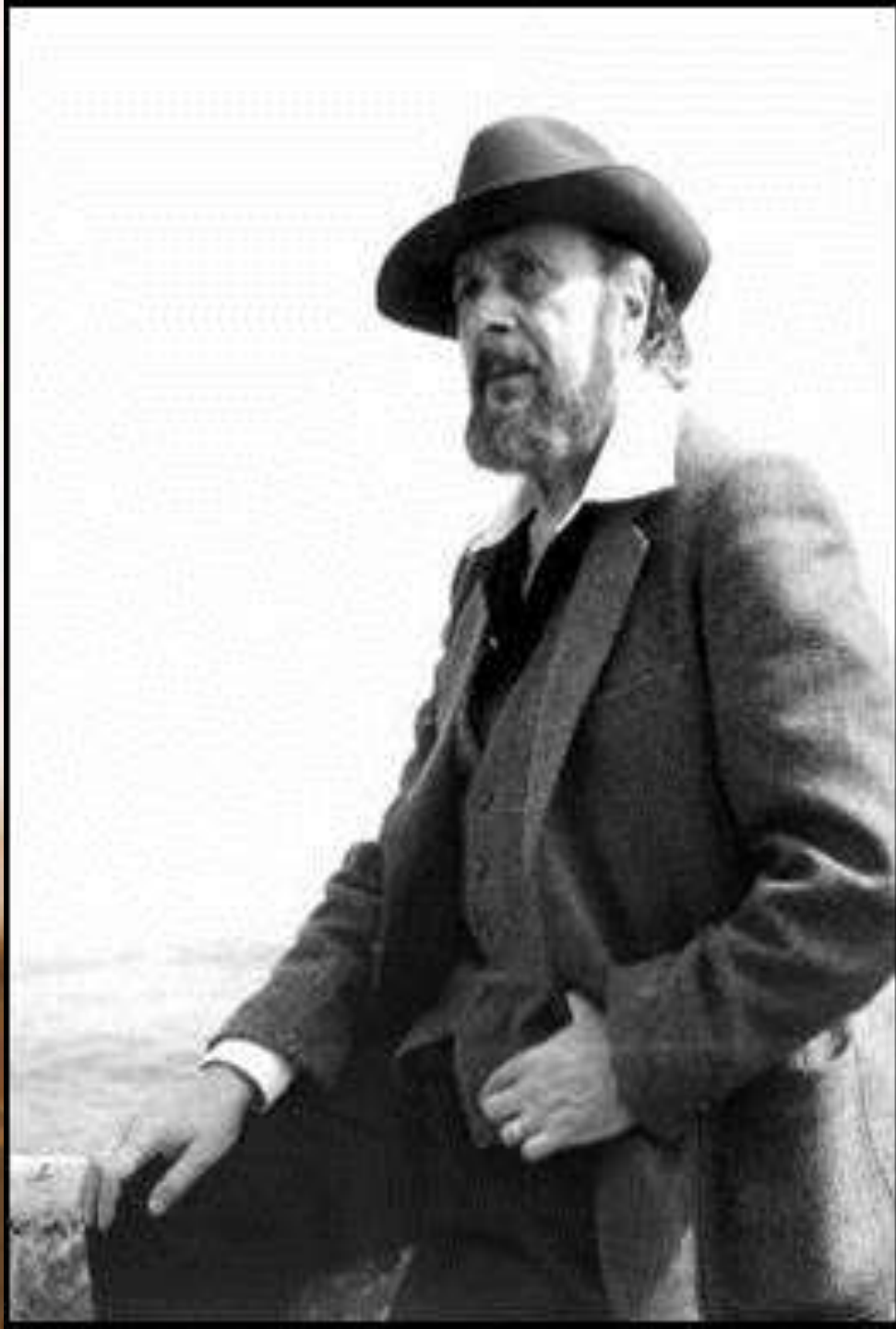
1936: Γράφει και εκδίδει τον «Επιτάφιο» συγκλονισμένος από τα θύματα της μεγάλης καπνεργατικής απεργίας του Μαΐου στη Θεσσαλονίκη.

1937-38: Εισάγεται στο Δαφνί και η Λούλα, ενώ ο ίδιος νοσηλεύεται για λίγο στο σανατόριο της Πάρνηθας. Γίνεται μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών. Κυκλοφορεί το «Τραγούδι της Αδελφής μου». Το 1938 κυκλοφορεί η «Εαρινή Συμφωνία». Πεθαίνει ο πατέρας του. Προσλαμβάνεται στο Βασιλικό (αργότερα Εθνικό) Θέατρο.

1939-40: Βγαίνει από το ψυχιατρείο η Λούλα. Μετακινείται στη Λυρική Σκηνή, όπου εργάζεται ως χορευτής.

1941- 42: Κατοχή, η υγεία του επιδεινώνεται. Προσχωρεί στο ΕΑΜ και προσφέρει τις υπηρεσίες του στον αντιστασιακό αγώνα

1944-45: Ακολουθεί τους νικημένους των «Δεκεμβριανών» του 1944 στη Μακεδονία. Γράφει θεατρικά έργα. Επιστρέφει στην Αθήνα, όπου συνεργάζεται με το περιοδικό «Ελεύθερα Γράμματα».

1948-52: Εξορίζεται στη Λήμνο, στη Μακρόνησο, στον Αϊ-Στράτη, στην Ικαρία. Απολύεται μετά από διαμαρτυρίες διανοουμένων του εξωτερικού Άραγκον, Νερούδα, Πικάσο κ.ά.). Συνδέεται με το νεοσύστατο κόμμα της ΕΔΑ και συνεργάζεται με την εφημερίδα «Αυγή».

1953-55: Παντρεύεται τη γιατρό Γαρυφαλλιά Γεωργιάδου, το 1955 γεννιέται η μονάκριβη κόρη του Ελευθερία.

1955-56: Ο Γιάννης Ρίτσος τιμάται με το Α΄ Κρατικό Βραβείο ποίησης για τη συλλογή του «Η Σονάτα του Σεληνόφωτος», η οποία μεταφράστηκε σε 20 γλώσσες. Ο Ρίτσος ταξιδεύει στη Σοβιετική Ένωση (ανταποκριτής της Αυγής).

1958: Διώκεται ποινικά μαζί με άλλους για το αφιέρωμα της «Επιθεώρησης Τέχνης» στα σαραντάχρονα της Οκτωβριανής Επανάστασης. Ταξιδεύει στη Ρουμανία και στη Βουλγαρία.

1960: Εκδίδεται σε δίσκο ο «Επιτάφιος» μελοποιημένος από τον Μίκη Θεοδωράκη.

1962: Ταξιδεύει ξανά στη Ρουμανία όπου γνωρίζει τον Ναζίμ Χικμέτ. Ταξιδεύει στην Τσεχοσλοβακία, στην Ουγγαρία και στην Ανατολική Γερμανία.

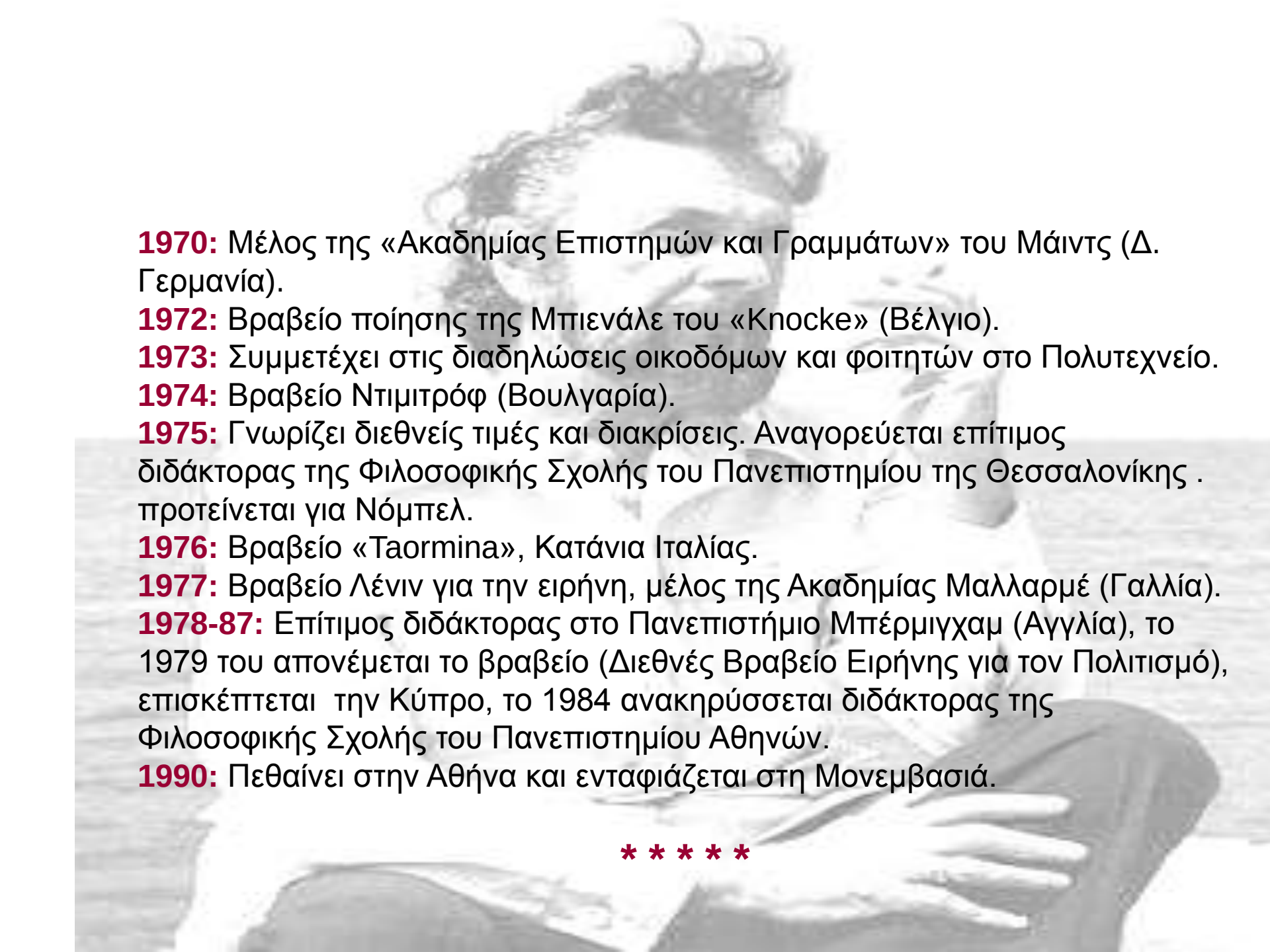
1964: Υποψήφιος της ΕΔΑ στις εκλογές, δεν εκλέγεται.

1966-68: Ταξιδεύει στην Κούβα. Κυκλοφορεί σε δίσκο η «Ρωμιοσύνη» μελοποιημένη από το Θεοδωράκη. Το 1967 επιβάλλεται η απριλιανή δικτατορία. Ο Γ. Ρίτσος εξορίζεται στη Γυάρο, Λέρο και Σάμο (κατ' οίκον περιορισμός) ως το 1970. Το 1968 στέλνει κρυφά στη Γαλλία το «Πέτρες, Επαναλήψεις, Κιγκκλίδωμα» και τα «Δεκαοχτώ Λιανοτράγουδα της Πικρής Πατρίδας», που τα μελοποιεί ο Θεοδωράκης, ο οποίος βρίσκεται στη Γαλλία και τα παρουσιάζει σε συναυλίες.

Ο Γιάννης Ρίτσος στο
Λύκειο Θηλέων Κύκκου.

(Σημερινό Ενιαίο Λύκειο
Κύκκου Β')

1970: Μέλος της «Ακαδημίας Επιστημών και Γραμμάτων» του Μάιντς (Δ. Γερμανία).

1972: Βραβείο ποίησης της Μπιενάλε του «Knocke» (Βέλγιο).

1973: Συμμετέχει στις διαδηλώσεις οικοδόμων και φοιτητών στο Πολυτεχνείο.

1974: Βραβείο Ντιμιτρόφ (Βουλγαρία).

1975: Γνωρίζει διεθνείς τιμές και διακρίσεις. Αναγορεύεται επίτιμος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης . προτείνεται για Νόμπελ.

1976: Βραβείο «Taormina», Κατάνια Ιταλίας.

1977: Βραβείο Λένιν για την ειρήνη, μέλος της Ακαδημίας Μαλλαρμέ (Γαλλία).

1978-87: Επίτιμος διδάκτορας στο Πανεπιστήμιο Μπέρμιγχαμ (Αγγλία), το 1979 του απονέμεται το βραβείο (Διεθνές Βραβείο Ειρήνης για τον Πολιτισμό), επισκέπτεται την Κύπρο, το 1984 ανακηρύσσεται διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

1990: Πεθαίνει στην Αθήνα και ενταφιάζεται στη Μονεμβασιά.

* * * * *